

Miscelània

volum que han confegit el descobreix i li atorga una publicació de qualitat que sens dubte mereix. El treball gràfic que dóna suport al text és també de molt valor. Fotografies de l'època i reproduccions de pàgines de premsa ho amaneixen adequadament. Tot plegat ve a concedir-li un foradet en les biblioteques dels amants de la història del periodisme i de Catalunya.

El compromís contret per l'autor i els editors va, però, més enllà del propi volum. La tasca de divulgació del treball de Lluís Capdevila continua al seu lloc web (www.irla.cat/publicacions) on el recull de cròniques de guerra editat en paper es veu completat amb la resta de textos periodístics que el barceloní va escriure al front. En total, s'ofereixen als internautes 227 articles que versen sobre les vicissituds del conflicte fratricida que va viure Espanya entre 1936 i 1939.

El web i el llibre són la part tangible d'un compromís que hom ben educat ha d'agrair al professor Figueres i a la Fundació Irla. Encara més, quan ve de la mà d'un treball que en llegir-lo transmet cura i entusiasme.

Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila 1936-1939 és un quadern indispensable per conèixer de prop no tan sols la figura d'aquest periodista apassionat, sinó també el caràcter del catalanisme republicà que va sostenir el fusell davant l'aixecament franquista.

David Aliaga Muñoz

Estudiant de Periodisme. Facultat de Ciències de la Comunicació. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Campus UAB, 18193. Bellaterra, Cerdanyola del Vallès, Espanya

QUÈQUICOM? REDIBUIXANT LA MEMÒRIA HISTÒRICA.

Televisió de Catalunya, 6 d'octubre de 2010.

El document que aquí es ressenya correspon al programa *QUÈQUICOM* de Televisió de Catalunya emès el dimecres 6 d'octubre de 2010, sota el títol "Redibuixant la memòria històrica".

El programa, mantenint el seu caràcter didàctic, aprofundeix un cop més en el món de l'arqueologia, fil conductor d'altres edicions. Aquesta vegada ens endinsa en la recuperació de la memòria històrica a través dels treballs de camp i de laboratori realitzats pel grup de recerca DIDPATRI de la Universitat de Barcelona i l'empresa SOT Prospecció Arqueològica, coordinats per l'Estació Territorial de Recerca del Penedès, al camp d'aviació republicà de Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès).

Es coneixen a la zona del Penedès quatre terrenys d'aviació del bàndol republicà, inclosos dins el Vesper de la Gloriosa: els Monjos, Santa Oliva, Sabanell i Pacs (Íñiguez Gràcia, 2010: 309), construïts entre finals de 1937 fins mitjan de 1938 (Íñiguez Gràcia, 2010: 310). L'austera construcció d'aquests camps¹, que podem relacionar amb una segona fase de construcció d'aeròdroms, va lligada, evidentment, al desenvolupament de la guerra, davant de la necessitat de poder establir algunes unitats aèries (Íñiguez Gràcia, 2010: 244). Cal destacar que, a més de l'establiment d'esquadrilles dels coneguts xatos I-15 i mosques I-16, per tal de donar suport al front on s'estava combatent, la

1 També anomenats aeròdroms de campanya.

creació i ocupació d'aquests camps va anar més enllà de les pròpies pistes d'aviació implicant un seguit de persones, edificis i poblacions de la zona (Íñiguez Gràcia, 2010: 313).

Considerem important que un programa de televisió, el qual té la possibilitat de poder difondre coneixement, hagi volgut mostrar un tipus d'arqueologia que no és la que generalment apareix als mitjans, i, sobretot, el fet de mostrar un altre tipus de patrimoni que, a diferència d'altres, es troba sense protecció legislativa (Íñiguez Gràcia, 2010: 20), i cal fer-ne el màxim de difusió. L'altre element important a tenir en compte respecte aquest tipus de patrimoni és que, la tasca de l'arqueologia que s'hi relaciona, en paraules de Alfredo González-Ruibal, és la de *la construcció de la memoria colectiva a todos los niveles* (González-Ruibal, 2009:103). És sabut que l'arqueologia és una disciplina que ajuda a perfilar i a narrar la Història. En el cas de la història recent, tant present encara en el si de la nostra població, és necessari que la tasca de l'arqueologia, juntament amb la de la història, no quedi finalitzada en el dipòsit dels materials al museu o amb la publicació de la monografia sobre l'excavació, sinó que continuï amb un treball que arribi a tots els nivells; això és la gestió d'aquest patrimoni a través de la divulgació, la creació de documents visuals i espais museogràfics per tal que es pugui interactuar amb aquest patrimoni.

Així com en altres països europeus hi ha molta trajectòria en les implicacions entre el patrimoni de la guerra i l'arqueologia, tant dels espais bèl·lics com de l'aeronàutica (com ara amb el patrimoni militar anglès del segle XX,

dut a terme per l'English Heritage, per només citar-ne un exemple²), a Catalunya aquesta nova disciplina ha estat començada a aplicar amb timidesa (Íñiguez Gràcia, 2010: 120). En el programa podem veure com aquesta arqueologia dels espais bèl·lics s'engloba dins un concepte més ampli, el de l'arqueologia del conflicte, alhora que veiem les diferents etapes d'estudi de què es compona.

En aquesta nova entrega, observem que per explicar la ciència, la ciència que és l'arqueologia, i per tal d'elaborar un discurs històric, és necessari de l'ús i el tractament de diferents fonts: les fonts orals (el testimoni d'aquells mecànics que van arreglar els avions), les fonts materials (elements recuperats amb l'ús de detectors de metalls i GPS, les restes arquitectòniques soterrades descobertes pel georàdar, i el treball de laboratori que hi ha *a posteriori*), i les fonts audiovisuals (imatges d'arxiu, simulació de vol i recreació virtual en 3D³).

Hom percep, a més, la importància de les noves tecnologies aplicades a l'arqueologia i altres recursos per tal de gestionar tant la informació recollida, com aquesta un cop processada⁴. De manera endreçada, doncs, podem resseguir els passos des que es trepitja el camp a prospectar fins que s'obtenen les respostes a partir de les dades preses.

2 Veure la publicació de l'English Heritage de 2003, la qual porta pel títol *Historic Military Aviation Sites*.

3 Simulació de batalles aèries que van tenir lloc a casa nostra, especialment entre els anys 1938 i 1939, en el cas que ens pertoca.

4 Per una banda les bases de dades i la situació dels elements recuperats sobre cartografia, i per l'altra les ja esmentades recreacions en 3D i simuladors.

Al llarg del programa hi ha moments d'especial interès que considerem important ressenyar-los amb més detall degut a la seva relació directa amb la pràctica de l'arqueologia del conflicte.

En primer lloc, destaquem especialment la incidència que es fa respecte la informació que es perd des del punt de vista del coneixement de la nostra Història si no es fa un bon ús de les tècniques que els arqueòlegs han adoptat en el seu corpus metodològic. Els primers moments del programa són realment un símil relacionat amb aquesta realitat, quan el presentador, Marc Boada, i la reportera Samanta Vall, recreen una situació que malauradament es dona encara ara a molts espais a l'aire lliure arreu del nostre territori: l'ús dels detectors de metalls de manera indiscriminada i, per tant, sense un plantejament científic darrera que permeti relacionar tots els elements trobats en un lloc determinat a fi de crear coneixement al voltant d'aquests. És per això que el no registre d'aquesta informació, o la descontextualització d'aquesta, en aquest cas la recuperada dels d'antics camps de batalla, ens fa perdre la oportunitat de conèixer més sobre la història.

En segon lloc està la importància de la font oral primària. Josep Capellades i Antoni Vilella són els testimonis que exemplifiquen la memòria oral del camp d'aviació dels Monjos (van viure el metrallament del l'aeròdrom del 12 de gener de 1939) i són aquesta veu que cal escoltar. Són els testimonis directes, no només de fets que es poden recollir més o menys al voltant dels llibres d'història, ni el testimoni dels qui van interactuar amb aquests materials que registrem els arqueòlegs, sinó que són també els testimonis directes

d'aquest patrimoni que, cal afegir, no només és material. Els vestigis immaterials que deixa el conflicte són importants per acabar de conformar aquest puzzle que és la nostra història més recent. I aquestes històries no estan a la terra.

En tercer lloc observem els resultats de l'ús del detector de metalls amb el GPS i el georàdar, de cara a un bon registre de les dades. L'espectador, de la mà del catedràtic de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona Francesc Xavier Hernández Cardona, pot entendre l'ús del detector de metalls amb la georeferenciació per satèl·lit per tal de situar les peces recuperades en l'espai, i relacionar tots els elements *a posteriori* per elaborar un discurs científic. De la mà de Roger Sala (SOT Prospecció Arqueològica) podem veure l'eficàcia del georàdar per tal d'obtenir informació a partir de les possibilitats que ofereix el subsòl en qüestió d'estructures. La finalitat d'aquesta última tècnica queda exemplificada en un refugi antiaeri dels Monjos, ja recuperat, que ens presenta Ramon Arnabat, el director del Centre de Recerca i Documentació "Aviació Republicana i Guerra Civil" del Penedès i actual president de l'Institut d'Estudis Penedesencs.

Ja per concloure, cal afegir que el paisatge és un altre element en el qual s'incideix. Redibuixar la memòria històrica també és transportar la mirada a com era l'espai d'aquell moment, com era el paisatge abans de ser construïts els camps d'aviació, i en quines condicions i com es van construir. Tots aquests fets que semblen ja sabuts i coneguts, poden ser perfilats, ampliat, o fins i tot rebatuts, a partir de les restes materials que encara ara es recuperen en superfície. En aquest últim apunt volem fixar la mirada

una altra vegada en la importància d'una bona gestió de les dades, necessària per tal d'obtenir respostes. Respostes que fan referència a la vida directa d'aquell camp d'aviació (a la vida de les persones i a la vida dels objectes), però també en relació als altres camps de l'aviació republicana que tenim al Penedès. Totes elles, en definitiva, ens ajudaran a conèixer una mica més la història de l'anomenat Vesper de la Gloriosa dins de la Guerra Civil a Catalunya.

Referències bibliogràfiques

ENGLISH HERITAGE (2003): *Historic Military Aviation Sites. Conservation management guidance*. English Heritage, London.

GONZALEZ-RUIBAL, A. (2009): "Arqueologia y memoria histórica", *Patrimonio Cultural de España*, 1, pp. 103-122.

ÍNIGUEZ GRÀCIA, D. (2010): *La Guerra Aèria a Catalunya (1936-1939). Història, Didàctica i Museografia*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona.

[<http://blogs.tv3.cat/quequicom>] *Quèquicom*:

versió digital del capítol. Accés el 19 de gener de 2011.

Laia Font Valentín

Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona (UB), c/ Montalegre, 6-8, 08001. Barcelona, Espanya.
lfontval7@alumnes.ub.edu

FAM I GUERRA A CATALUNYA. MEMÒRIA I ESTRATÈGIES DE SUPERVIVÈNCIA 1936-1959

(Museu Etnològic de Barcelona, 4 de juliol de 2009 fins al 30 d'abril de 2010).

Barcelona, 1937. Són les cinc de la matinada, i comencen a formar-se les primeres cues davant els establiments flequers i els

Figura 1. Cartell indicant l'entrada a l'exposició, al vestíbul del pis superior del Museu Etnològic.

economats. Dones i nens tenen la missió d'abastir d'aliments al seu nucli familiar; malgrat que els comerços no obriran fins com a mínim passades dues hores, l'espera i la paciència no són suficients per permetre que tothom que està a la cua aconsegueixi aliments. Qui sí n'aconsegueixi tampoc podrà saltar d'alegria, perquè el que s'endurà cap a casa serà una quantitat irrisòria de menjar que s'haurà de repartir entre les boques dels familiars.